Dr. Rusalin Iștănoni

JOCUL DUMINICAL ȘI NEDEEA – MANIFESTĂRI COMPLEXE ALE CULTURII TRADIȚIONALE PĂDURENEȘTI

Jocul duminical. Obiceiul tradițional cel mai frecventat de tinerii satului, dar chiar și de cei mai în vârstă, era jocul duminical. Acesta era cea mai lesnicioasă posibilitate de întâlnire și de întărire a prieteniei dintre tineri, și nu numai, de destindere după o săptămână grea de lucru. Jocul duminical era organizat în diverse locuri ale satului, cum ar fi între uliți, într-o casă, într-o șură, iar după 1950, la căminul cultural, în fiecare sat după posibilități. Jocul duminical tradițional se ținea duminica după-amiază până seara, „înainte de a ajunge vacile de la pășune", pentru că trebuia eliberată ulița pentru trecerea vitelor spre gospodăriile sătenilor. Acompaniamentul muzical era asigurat de către **lotaș**: un cimpoier sau un fluieraș. Ceea ce caracteriza jocul pădurenesc, din punct de vedere sonor, era faptul că, alături de „firicelul" de sunet al unui suflător, se auzea permanent, chiar și atunci când instrumentistul înceta pentru scurt timp să mai cânte, **zdrăngănitul** podoabelor metalice femeiești (zale) și strigăturile de joc ale bărbaților. Dansurile erau în număr de patru: **Jocul de doi, Brâul, Spicul de grâu și Ardeleana**. Toți cei care doreau să fie „în rând cu lumea" trebuiau să le cunoască. Un fecior care nu ar fi cunoscut aceste dansuri era desconsiderat de orice fată. A dansa bine era un criteriu foarte important în aprecierea unei persoane, fie ea tânără sau în vârstă, bărbat sau femeie. Bărbații care știau să zică și strigături în timpul dansului erau cei mai apreciați și doriți ca partener de dans de orice fată sau nevastă. De asemenea, nu se concepea ca o femeie să nu știe a dansa, de unde și strigătura: *„Decât să nu știi juca / Mai bin' să nu știi lucra, / Că la joc te vede satu' / La lucru', numa' bărbatu'!"*

Dintre cele patru dansuri menționate, trei erau jucate în grup: **Ardeleana, Brâul și Spicul de grâu**. Toate acestea erau însoțite muzical de către cel puțin un instrumentist. Din vremuri imemoriale, toate dansurile erau acompaniate numai de fluier sau cimpoi. Între cele două războaie mondiale, pătrund în Ținutul Pădurenilor încă două instrumente: vioara și clarinetul. Și ele susțineau singure petrecerile. După anii '50 s-au impus alte două instrumente, taragotul și acordeonul, venite din Banat. Încet, încet la petrecerile pădurenești (Nedei, Jocuri dumincale, nunți) încep să fie aduse tarafuri țigănești, bănățene, din zona Făgetului sau Caransebeșului. Feciorii care le organizau se mândreau atunci când reușeau să aducă „țigani din Banat ca **lotași**", fiind recunoscute calitățile muzicale ale acestora. Fluierul și cimpoiul, instrumente tradiționale până atunci, încep să fie desconsiderate, urmând a fi folosite mai rar, cu diferite prilejuri, la înmormântare, însoțind **Cântecul bradului**, sau cu ocazia unor spectacole folclorce care se doreau a fi autentice. Treptat, componența tarafurilor s-a schimbat și ea, pădurenii constituindu-și propriile tarafuri. Cei mai cunoscuți lotași pădureni erau Ticula Aron („Ciui") (clarinet) din Goleș, Bobora Viorel (taragot), Crăciunesc Gheorghe (taragot), Șendroni Moise (taragot), Sălășan Aron (saxofon), Bobora Gheorghe (dobă), toți din Hășdău, Șendroni Aurel (taragot), Petru Bistrean (acordeon), Bera Aron (dobă) toți trei din Dăbâca, Șendroni Aron (taragot) din Ruda, Bobora Gavrilă (taragot) din Vălari. Tarafurile erau alcătuite din maxim patru instrumentiști care susțineau o nuntă de trei zile, fiind plătiți în bani. Acești muzicanți, care încep să fie denumiți lotași, erau „tomniți" să cânte în toate localitățile pădurenești. Inițial, taraful era constituit din două instrumente (taragot și dobă), la care s-au adăugat, ulterior, acordeonul, apoi și saxofonul. Abia mult mai târziu, în anii '80 - '90, o nouă generație de instrumentiști, între care cel mai cunoscut este Șendroni Aurel (saxofon) din Hășdău, încep să folosească stația de amplificare.

La începutul sec. al XX-lea, pentru satele pădurenești de pe Valea Cernei (Dăbâca, Hășdău) locul preferat de săteni pentru ținerea **Jocului duminical** a devenit birtul, unde, într-o încăpere cu destinație specială, sătenii veneau să se destindă la un pahar de băutură și la joc, indiferent de vremea de afară și de anotimp. Birtul era un spațiu alcătuit din două încăperi: în cea mică, numită **cărnărai**, propietarul vindea băutuă și tutun, iar în cea mare, se ținea **Jocul duminical**, inclusiv cele trei seri de șezători săptămânale (luni, marți, miercuri și joi). Birtul făcea parte din casa proprietarului, ca tip de construcție, nu mai respecta planul și arhitectura tradițională pădurenească, fiind de tip apusean, cu acoperișul **francon**, în „două ape", și învelitoarea din țiglă „Marsilia", specifice arhitecturii central europene, adus de familia de evrei care se stabilise în satul respectiv. După 1950, toate satele pădurenești își construiesc, alături de școli, și cămine culturale. Destinația principală a acestor din urmă edificii este chiar aceea de loc pentru dans, căruia

îi era repartizată încăperea cea mai mare din structura construcției. Este o situație care se regăsește, de altfel, în toate zonele rurale ale țării. Jocul (dansul) a ajuns să reprezinte forma evidentă de justificare a existenței unui cămin cultural. Trecerea de la jocul tradițional la dansul de la discotecă, organizat în același spațiu al unui cămin cultural, marchează cea mai abruptă schimbare de mentalitate în cursul unei generații.

Nedeile se țineau, eșalonat, în duminicile lunilor de vară în fiecare sat: prima era cea de la Sohodol, în duminica Ispasului, iar ultima în duminica din preajma zilei de 6 august, Ziua Soarelui, a Schimbării la Față, în calendarul creștin-ortodox, la Runcu Mare.

Nedeia începea întotdeauna cu slujba la biserică, după care toți participanții la slujbă, localnici și străini (din alte sate pădurenești), mergeau grupați în țarină cântând **Cântecul crucii** până la crucea din țarină, unde se opreau pentru a asista la slujba de sfințire a apei pe care o oficia preotul aici, urmată de **Dansul brâului** și de uratul colacilor cu care erau cinstiți oaspeții. Tot acum, femeile împodobeau praporii bisericii cu cununi din flori de fân și spice de grâu, iar, în final, fetele luau vasul cu apă sfințită și, urmate de toți sătenii, străbăteau drumul țarinei stropind holdele cultivate cu apă sfințită. Ritualul avea, în credința pădurenilor, menirea să protejeze semănăturile date în pârg de eventualele stihii dezlănțuite ale naturii: grindină, vijelii, ploi torențiale, cât și de atacul insectelor ori al animalelor sălbatice.

Există unele similitudini între această stropire a culturilor cu apă sfințită de către fetele aflate în pragul căsătoriei, în ziua Nedeii, cu plimbarea fetelor de la câmpie în lanurile de grâu în ziua de Drăgaică. Referitor la Drăgaică, se presupune că obiceiul ar fi o modalitate magică prin care fetele sunt chemate să transmită holdelor condiția lor maternă. Versurile din **Cântecul crucii**, cântat cu ocazia Nedeii de toți bărbații, sunt sigestive, ele subliniază pioșenia acestor oameni față de crucea din biserică, simbol suprem al credinței lor, pe care, totuși, o purtau cu ei în țarină: *„Iartă cruce, iartă dragă, / Că te purtăm prin ogradă, / Prin mirosul florilor / Și prin grâul holdelor!"*

Întorși acasă din țarină, sătenii își invitau la masa festivă a Nedeii oaspeți: rude, prieteni, cunoscuți, chiar necunoscuți sosiți din alte sate, după care toți se îndreptau spre locul unde se desfășura **Jocul Nedeii**, în ulița mare, iar după anii 1950, la căminul cultural.

Nedeia este printre puținele evenimente din viața satului la care participă, indiferent de locul unde se află, toți descendenții neamului care alcătuiesc obștea sătească; este sărbătoarea neamurilor și a prietenilor sau, mai bine zis, a împrietenirilor.

Unii dintre tinerii pădureni care au plecat în străinătate, după 1990, când mineritul și metalurgia hunedoreană au decăzut, se străduiesc să se întoarcă acasă tocmai în perioada Nedeii din satul lor. Este semnificativ cazul lui Cioclozan Liviu, un fecior din satul Dăbâca: aflându-se în Italia ca angajat la sucursala unei fabrici de automobile, s-a certat cu patronul, care nu l-a învoit să revină în țară pentru acea zi numită Ndeie. Patronul nu înțelegea semnificația Nedeii pentru tânărul angajat din România, întrebându-l de ce insistă atât să vină acasă dacă nu-i vorba de botez, nuntă sau înmormântare. Așa că, Liviu, neputând participa la nedeia din sat (de Rusalii, iunie 1998, satul Dăbâca), a trăit o adevărată dramă, o „dramă etnografică", dacă se poate spune așa, pe care o mai trăiesc probabil și alți tineri români plecați în străinătate, mă refer la cei plecați din mediul rural.

Nedeia a constituit cel mai bun prilej de întâlnire a pădurenilor, de păstrare a legăturilor existente sau de a face altele noi. tinerii, feciorii și fetele pădurenilor, se cunoșteau cu această ocazie, se împrieteneau, și, uneori, în iarna următoare, se și căsătoreau.

Am putea concluziona că acest obicei, **Nedeia**, a contribuit în mod deosebit la menținerea coeziunii locuitorilor din satele pădurenești, la constituirea acestei zone într-o adevărată entitate etno-folclorică.

Ieșitul în țarină, la Lelese
(Foto: Nicu Jianu)